

2 KRONIKA 70

2022

70
2022

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2022, letnik 70, številka 2

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana), dr. Miha Kosi (Ljubljana),
dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

31. maja 2022

Naslednja številka izide/ Next issue:

oktober/ October 2022

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

UDK/ UDC:

Breda Pajsar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

320 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus;
Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Mesto Ljubljana, okoli leta 1660 / The city of Ljubljana, around 1660
(SI ZAL LJU/0337 Zbirka zemljevidov in kart [The collection of maps], št. [Nr.] 587)

Na zadnji strani/ Back cover: Cesarski dvoglavi orel / The imperial double-headed eagle
(Mestni muzej Ljubljana [City Museum Ljubljana], 510:LJU;0031100, foto / Photo: M. Paternoster)

KAZALO

Razprave

Julijana Visočnik:	Nova rimska napisna plošča iz Celeje v luči tam že dokumentiranih grških imen.....	253
Žiga Oman:	<i>Vmb sölichen müßwillen</i> – napoved sovražnosti Sigmunda pl. Weißpriacha z Mute samostanu Šentpavel v Labotski dolini. Prispevek k raziskavam fajde ter Dravske doline v 15. stoletju	267
Vanja Kočever:	Ljubljana kot prizorišče dedne poklonitve cesarju Karlu VI. leta 1728. Raba javnih prostorov za vladarsko inscenacijo na primeru kranjske prestolnice.....	285
Boris Golec:	Slovenska toponimika Ljubljane do prvega tiskanega popisa toponimov iz leta 1787	307
Daša Ličen:	Zbližati, izobraziti in razvedriti slovanski živelj. Članstvo Slavjanskega društva v Trstu ob pomladi narodov	363
Uroš Košir:	Ruska kapelica in grob neznanega ujetnika med mitom in resnico	375
Eda Belingar:	Od Banke Italije do Upravne enote. Palača Gregorčičev drevored 3 v Postojni	387
Mirjana Kontestabile, Jurka Lepičnik Vodopivec:	O uporabi učil pri poučevanju bodočih učiteljev na Učiteljski šoli Portorož-Koper (1947–1968).....	403
Jelka Piškurić:	»Kot primestni se čutimo večkrat zapostavljene«: urbanistični in infrastrukturni razvoj Iga, 1961–1989	419
Matija Zorn, Blaž Komac:	»Soča najlepša reka v Evropi« – med hidroenergijo in naravovarstvom.....	447

Ocene in poročila

Marija Počivavšek: Lepo mesto. 150 let Turističnega in kulturnega društva Celje (<i>Aleksander Žižek</i>)	475
Mitja Kapus: Hiše v Kamni Gorici, njihovi lastniki in prebivalci (<i>Mojca Peternel</i>)	476
Bernik in njegove Domžale: o župniku Francu Berniku in Domžalah v prvi polovici 20. stoletja (<i>Miroslav Stiplovšek</i>)	477
Emilijan Cevc, umetnostni zgodovinar in pisatelj (ur. Milček Komelj) (<i>Ignacij Voje</i>).....	480
Daniel Siter: Rogaška Slatina pod kljukastim križem. Zdravilišče med okupacijo 1941–1945 (<i>Klemen Kocjančič</i>)	482

Borl v 20. stoletju. Knjižna zbirka: Svet Belanov, zvezek 5 (ur. Mira Petrovič in Sonja Golc) (<i>Matjaž Grabornik</i>)	484
---	-----

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 37.091.64(497.472)"1947/1968"

Prejeto: 22. 11. 2021

Mirjana Kontestabile

prof. zgodovine in diplomirana pedagoginja, arhivska svetnica, Pokrajinski arhiv Koper, Kapodistriasov trg 1, SI-6000 Koper
E-pošta: mirjana.kontestabile@arhiv-koper.si

Jurka Lepičnik Vodopivec

dr. ped. znanosti, redna profesorica, Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta, Cankarjeva 5, SI-6000 Koper
E-pošta: jurka.lepicnik@pef.upr.si

O uporabi učil pri poučevanju bodočih učiteljev na Učiteljišču Portorož-Koper (1947–1968)

IZVLEČEK

Učila so imela v preteklosti in imajo še danes pomembno vlogo pri kvalitetnem izobraževanju učiteljev. Na njihovo uporabo v šolah so vplivali vsakokratni zgodovinski kontekst vzgoje in izobraževanja, šolska regulativa ter razvoj industrije, znanosti in didaktike. Po drugi svetovni vojni se je z elektrifikacijo širila uporaba različnih medijev, kot so magnetofon, radio in diaproskop. Že na C.-kr. moškem učiteljišču Koper (1875–1909) so učilom posvečali veliko pozornosti, še posebej pri poučevanju fizike, saj so imeli zelo dobro opremljen kabinet. Pri vzpostavitvi učiteljišča za južno Primorsko po končani drugi svetovni vojni, ki so ga najprej odprli v Portorožu, so poskrbeli tudi za učila, zbirke učil ter izobraževalno tehnologijo. Ker učiteljišče ni imelo kontinuirane tradicije, se je srečevalo s pomanjkanjem učil. Konec 50. let je nabavljanje učil vse bolj zamiralo, saj so učiteljišča preoblikovali v pedagoške gimnazije.

KLJUČNE BESEDE

Učiteljišče Portorož, učiteljišče Koper, metodika, načelo nazornosti, naravoslovna učila, družboslovna učila, kabinet predvojaške vzgoje, avdiovizualna sredstva

ABSTRACT

*ON THE USE OF TEACHING AIDS AT THE COLLEGE OF EDUCATION PORTOROŽ-KOPER
(1947–1968)*

In the past and still today, teaching aids have played an important role in providing future teachers with quality education. Their use in schools was affected by different historical contexts of education, school regulations as well as the development of industry, science, and didactics. After the Second World War, the use of a variety of media, such as tape recorder, radio, episcopes, and slide projector, spread with electrification. As can be gathered from its well-equipped cabinet, the Imperial-Royal College of Education for Men in Koper (1875–1909) devoted much attention to teaching aids, especially in physics instruction. On its establishment after the Second World War, the college of education for southern Littoral, first opened in Portorož, also provided teaching aids, collections of teaching aids,

and educational technology. In the absence of continued tradition, the college faced a lack of teaching aids. At the end of the 1950s, increasingly less teaching aids were bought as colleges of education converted into high schools of education sciences.

KEY WORDS

College of Education Portorož, College of Education Koper, method, principle of clarity, natural science teaching aids, social science teaching aids, pre-military education cabinet, audio-visual aids

Uvod

Koper ima pomembno tradicijo izobraževanja učiteljev, saj je štiriletno C.-kr. moško učiteljsiše tu delovalo v obdobju 1872–1925. Hrvaške oddelke učiteljsiše so leta 1906 preselili v Kastav,¹ slovenske oddelke pa leta 1909 v Gorico, kjer je nastalo prvo popolnoma slovensko moško učiteljsiše v Avstro-Ogrski, saj so vse predmete poučevali v slovenskem jeziku.² V Kopru so ostali italijanski oddelki. Po drugi svetovni vojni so ponovno ustanovili najprej izpostavo tolminskega učiteljsiše v Portorožu, nato pa v začetku leta 1947 Slovensko učiteljsiše Portorož, ki se je leta 1953 preselilo v Koper, postalo petletno in tu delovalo do ukinitve leta 1968. Na obeh učiteljskih so pri izobraževanju bodočih učiteljev velik poudarek dajali metodiki, načelu nazornosti in poučevanju, ki so ga dijaki opravljali na vadniških osnovnih šolah. Ker so učitelji na osnovnih šolah poučevali prirodo-pis od tretjega do petega razreda, so učiteljsiše imela zbirke naravoslovnih učil s področij biologije, kemije, fizike in mineralogije. Med poukom so pri fiziki in kemiji izvajali eksperimente. Dijake učiteljsiše so usposabljali za kulturno-prosvetno delovanje, zato so učiteljsiše imela glasbeno vzgojo, ki je poleg petja obsegala igranje instrumenta, bodisi violine, klavirja ali flavte. Po reformi osnovne šole, ki je leta 1958 postala osemletna, so učiteljsiše ukinili, nadomestila jih je višja pedagoška šola. Naravoslovne predmete so od 6. do 7. razreda poučevali učitelji, ki so se izobraževali na Višji pedagoški šoli v Ljubljani. Ta se je leta 1964 preimenovala v Pedagoško akademijo.

Zgodovina uporabe učil

Prelomnico pri uporabljanju učil je prineslo načelo nazornosti, s katerim je Jan Amos Komensky³ izpostavil pomen izkustvenega učenja skozi čutne

zaznave ter neposredno opazovanje kot vir znanja.⁴ Kasneje se je Johann Heinrich Pestalozzi⁵ zavzemal za razumevanje učne vsebine, Johann Friedrich Herbart⁶ pa je utemeljil sistematičnost in stopnjevanje učnega procesa; poudaril je pozornost učenca, ki jo učitelj doseže z nazorno demonstracijo, in s tem lažje razumevanje učne vsebine.⁷ Jean Piaget⁸ je utemeljil psihološki vidik nazornosti in razvojne psihologije, ki poteka od predlogičnega prek konkretno-situacijskega do formalno logičnega mišljenja po 12. letu starosti. Metoda nazornosti, v preteklosti so jo poimenovali *metoda kazanja* ali *kazalni pouk*, ki jo danes štejejo med didaktična načela, je razvijala spoznanja in doživljajske sposobnosti. S pomočjo nazornosti so učitelji spodbujali motivacijo, tako so bili učenci v neposrednem stiku z učno vsebino ter so neposredno pridobivali in utrjevali nova znanja. Danes je metodika kot specialna didaktika samostojna interdisciplinarna veda. V preteklosti in tudi danes vedno znova opozarjajo na pravo mero uporabe učil. Brez uporabe nazornosti je pouk lahko postal spoznavni formalizem, prepogosta uporaba nazornosti pa je lahko vodila v prakticistično znanje.⁹

Velik pomen so učilom pripisovali učitelji, ki so se v obdobju Avstro-Ogrske šolali na štiriletnih učiteljskih, nastalih po 3. osnovnošolskem zakonu, sprejetem leta 1868. Prva samostojna dela o didaktiki na Slovenskem so nastajala konec 19. in v začetku 20. stoletja.¹⁰ Leta 1888 je profesor teologije Ivan Zupančič, predavatelj pedagogike na ljubljanskem bogoslovnem učilišču, pripravil *Pedagogiko* za študente teologije, ki je v drugi izdaji izšla leta 1904. Starosta slovenskega zgodovinopisja Franc Kos je po objavi

¹ Jakovljević, Učiteljska škola, str. 215.

² Cencič, Slovensko moško učiteljsiše, str. 55.

³ Jan Amos Komensky (1592–1670) je utemeljitelj sodobne pedagogike, razvil je načelo nazornosti. Pod vplivom humanizma in razsvetljenstva je želel, da bi poučevanje, izobraževanje in vzgajanje v nasprotju s sholastičnimi metodami postalo bolj življenjsko. Zavzemal se je za osnovno šolo, ki naj bi bila namenjena vsem, ne glede na socialno poreklo ali spol, poučevanje pa naj bi potekalo v maternem jeziku. Njegovo najpomembnejše delo je Velika didaktika (Blažič et al., *Didaktika*, str. 11).

⁴ Prav tam, str. 188.

⁵ Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827) se je zavzemal za razumevanje učne vsebine in načelo nazornosti (Blažič et al., *Didaktika*, str. 189).

⁶ Johann Friedrich Herbart (1776–1841) je pedagogiko utemeljil kot akademsko disciplino. Na pedagoškem področju je uveljavil učno sistematičnost in stopnje pouka. Zagovarjal je postopno poučevanje učne vsebine od enostavnega k zahtevnemu in izhajal iz učenčeve pozornosti (Blažič et al., *Didaktika*, str. 127).

⁷ Prav tam, str. 127.

⁸ Jean Piaget (1896–1980) je nazornost utemeljil na podlagi psihologije ter razvoj učenčevega mišljenja razdelil na predlogično, konkretno-situacijsko in formalno logično mišljenje, ki se razvije po 12. letu starosti (prav tam, str. 189).

⁹ Prav tam, str. 193.

¹⁰ Prav tam, str. 18.

več člankov v Učiteljskem tovarišu v času poučevanja na C.-kr. moškem učiteljskišču Koper leta 1890 izdal *Vzgojeslovje*, Viktor Bežek, profesor in ravnatelj C.-kr. moškega učiteljskišča Koper, pa je leta 1917 objavil *Občno ukoslovje z umoslovnim uvodom*. Stanko Gogala je leta 1933 izdal *Temelje obče metodike*, ki so kot ponatis izšli še leta 1951 in 1953.

Veliko člankov o didaktičnih in metodičnih temah so učitelji objavljali v učiteljskih revijah *Učiteljski tovariš*, *Popotnik*, *Slovenski učitelj* in *Šola*. Slovenska matica je med letoma 1869 in 1877 izdala svetovni atlas v slovenskem jeziku. Leta 1900 je bila ustanovljena Slovenska šolska matica z namenom izdajanja strokovnih in poljudnoznanstvenih publikacij, ki so bile kot priročniki namenjene učiteljem.¹¹

Zanemarljive niso niti razprave in praktični priročniki o uporabi ustreznih učnih metod in učil, ki so jih objavljali učitelji. Henrik Schreiner¹² je leta 1895 izdal priročnik *Prirodoslovni pouk v ljudski šoli*. Ivan Lapanje, ki je med letoma 1869 in 1871 poučeval na rudniški šoli v Idriji, je napisal vrsto člankov o metodiki ter izdal knjigi *Praktična metodika za učitelje in učiteljske pripravnike ter Navod za poučevanje na nižji stopnji narodne šole*.¹³ Spodbujal je uporabo učil pri poučevanju in bil soustanovitelj društva Šola,¹⁴ ki je skrbelo za opremljanje šol z zbirkami učil.¹⁵ Leta 1923 je Dragotin Pribil z Jankom Bezjakom izdal učbenik *Vzgojeslovje s temeljnimi nauki o dušeslovju za učiteljske in srodne duše*.¹⁶ Na Primorskem so učitelji konec 19. stoletja veliko pozornosti namenili zbirkam učil. Osrednjo zbirko kamnin je na pobudo Ivana Lapanjeta zbral prirodoslovec Ferdo Seidl, ki je med letoma 1887 in 1915 poučeval na goriški realki; njegova zbirka je bila uničena med prvo svetovno vojno.¹⁷ Pionir slovenskih šolskih rudninskih zbirk je bil Edmund Čibej, ki je leta 1881 maturiral na koprskem učiteljskišču.¹⁸ Dopisoval si je z muzeji na Dunaju in v Pragi ter z njimi izmenjeval kamnine in rudnine. Eden prvih pobudnikov promoviranja in izdelovanja učil Josip Prijatelj je leta 1898 maturiral na ljubljanskem učiteljskišču. V obdobju, ko je poučeval na Tolminskem, je na učiteljskih konferencah predaval o uporabi učil.¹⁹ Zbral je skupino učiteljev,

ki je sestavljala zbirke in zanje nabirala materiale, odvečne primerke pa pošiljala zbirnim centrom v druge okraje in dežele takratne Avstrije, in sicer v zameno za učila, ki niso bila dosegljiva v slovenskih pokrajinah. Med ravnateljstvom na meščanski šoli v Ormožu v letih 1922–1938 se je Prijatelj srečal z učiteljem Viljemom Kunstom. Ta je po drugi svetovni vojni vodil Tovarno učil Črnomelj, nato se je preselil v Zagreb, kjer je bil zaposlen na *Zavodu za školsko opremo*. S hčerko Zoro sta sodelovala tudi pri didaktičnih igračah podjetja Mehanotehnika Izola. Leta 1964 sta izdala knjižico *Elektro-pionir* s 64 poskusi s področja elektrotehnike.²⁰

Poleg nazornosti in razvoja didaktike so v preteklosti v slovenskih pokrajinah na uporabo učil pomembno vplivali razvoj znanosti, velika znanstvena odkritja sredi 19. stoletja, avstrijska zakonska regulativa šolskega področja, Slovenska šolska matica in uvedba poučevanja realnih predmetov, kot so prirodopis v ljudskih šolah ter fizika, kemija in biologija v realkah²¹ in gimnazijah.²² Tretji osnovnošolski zakon iz leta 1868 je nazorni pouk okrepil z uporabo sten-skih slik v ljudskih šolah, leta 1874 pa so v 4. razred ljudskih šol uvedli prirodopis. Iz gradiva Ljudske šole Povir razberemo, da so v začetku 20. stoletja prirodoslovne predmete v šolah poučevali že v 3. razredu. Učna snov prirodopisa in prirodoslovja je obsegala fizikalne vsebine: zrak, zračna črpalka, gasilna brizgalka, zračni tlak, razširjanje toplote, toplomer, prevodnik toplote, voda (tališče), širjenje telesa zaradi toplote, magnetizem, elektrika (torna elektrika), lom, tlakomer.²³

Uvedba realij²⁴ v nižje razrede gimnazije je spodbudila opremljanje kabinetov fizike. Učni in šolski red, sprejet leta 1870, je predpisoval, da morajo šole imeti učne pripomočke ter pri poučevanju uporabljati stenske slike in zemljevide.²⁵ Uporaba učil je razcvet doživela sredi 19. stoletja z opremljenimi kabineti fizike, v katerih so izvajali eksperimente, profesorjem fizike pa so omogočali raziskovanje. Koper se ponaša s tradicijo poučevanja naravoslovnih znanosti, najprej na Collegio dei nobili, ki so ga piaristi²⁶ ustanovili na

¹¹ Šavli, *Vrsta skozi čas*, str. 28.

¹² Henrik Schreiner (1850–1920) je na Dunaju študiral matematiko, fiziko in prirodoslovje. Najprej je kot suplent poučeval na realni gimnaziji III. okrožja na Dunaju. Nato je poučeval na učiteljskišču v Bolzanu, kjer je bil tudi namestnik ravnatelja. V letih 1890–1920 je bil ravnatelj mariborskega učiteljskišča.

¹³ Šavli, *Vrsta skozi čas*, str. 27.

¹⁴ Društvo Šola je pričelo delovati v Idriji 1. avgusta 1871. Na občem zboru 25. septembra 1872 so ga preimenovali v Narodna šola in njegov sedež preselili v Ljubljano (Hojan, Narodna šola, str. 56).

¹⁵ Prav tam, str. 26.

¹⁶ Prav tam, str. 227.

¹⁷ Šavli, *Vrsta skozi čas*, str. 29.

¹⁸ Prav tam, str. 70.

¹⁹ Dimnik, *Letopis*, str. 178.

²⁰ Kunst, *Elektro-pionir*.

²¹ Srednja šola s poudarkom na poučevanju prirodoslovnih in tehničnih ved. Nižja realka je bila triletna in je dijake pripravljala na poklic, višja realka pa je trajala sedem let in dijake pripravila za vpis na visoko tehniško šolo.

²² V preteklosti so obstajale nižje in višje gimnazije. Nižja gimnazija je obsegala štiri razrede, višja gimnazija pa je bila od 5. do 8. razreda osemletne gimnazije. Klasične gimnazije imajo poudarek na poučevanju jezikov, filozofije in kulture, realne gimnazije pa na poučevanju prirodoslovnih predmetov in živih jezikov.

²³ SI PAK KP/0794 OŠ Povir, t. e. 7, šolsko leto 1913/14.

²⁴ V preteklosti je pouk realij obsegal prirodopis, zemljepis in zgodovino.

²⁵ Suštar, *Zgodovinski razvoj*, str. 430.

²⁶ Piaristi ali scolopi so pripadali katoliškemu redu, ki ga je konec 16. stoletja ustanovil Jožef Kalasanc (San Giuseppe Calasanzio). Najprej je kongregacija, ki je skrbela za izobraževanje v verskem duhu, ustanavljala brezplačne šole, ki so bile

Specifica
di alcuni istrumenti ed apparati necessari per il gabinetto
di fisica e chimica propoquisto l'abitato nell'anno 1873.

nr.	Oggetti	Prezzo
1	Scala con vernice.	5
2	Un strettajo per provare la porosità dei corpi.	1
3	Due lamine d'ottone per l'esperienza d'adesione.	1
4	Un parallelogramo della forza.	1
5	Carrucola fissa, - carrucola mobile.	1
6	Inglese. - Polispasto. - Piani inclinati. - Cuneo.	1
7	Rote perpetua. - Lava. - Vari pesi con uncino.	1
8	Bilancia idrostatica. - Una bilancia a sospensione infera.	1
9	Macchina d'Atwood.	1
10	Un apparato per dimostrare le leggi del pendolo.	1
11	Una figurina per dimostrare l'equilibrio stabile.	1
12	Vasi comunicanti. - Apparato di Galileo.	1
13	Apparato per dimostrare l'equilibrio di due liquidi eterogenei in due vasi comunicanti. - Un livello ad acqua.	1
14	Un livello a bolla d'aria. - Organetto idraulico. - Ludione.	1
15	Apparecchio per dimostrare il principio di Pascal.	1
16	Un areometro di Nicholson. - Un areometro di Baumé.	1
17	Altimetro centesimale di Gay-Lussac.	1
18	Un apparato per la capillarità.	1
19	Tromba a scintille. - Tromba premente.	1
20	Tromba aspirante e premente.	1
21	Tubo Torricelliano. - Barometro di Gay-Lussac.	1
22	Tromba di compressione. - Fontana di Brera.	1
23	Embuto magico. - Rota ad acqua di Seyer.	1
24	Torchio di Rea. - Tubo di Mariotte. - Baroscopio.	1
25	Macchina Pneumatica a due trombe.	1
26	Emissori di Magdeburg. - Crepantesicche.	1
27	Un tubo per dimostrare la caduta nel vuoto.	1
28	Sifone diritto. - Sifone ricurvo. - Sifone per colonie.	1
29	Vasi d'ottone. - Bottiglie con e senza turacciolo.	1
30	Alcuni bicchieri di vetro. - Rovini con sottoglasso. - Spazzole per pulire.	1

Fizikalni pripomočki s seznama prof. Lenardia, ki so jih z rovinjskega učiteljskega preselili na C.-kr. moško učiteljske Koper (SI PAK KP/0100, t. e. 1, a. e. 3).

začetku 17. stoletja.²⁷ Po marčni revoluciji so liceje, ki so imeli fizikalne kabinete, priključili gimnazijam.²⁸ Ko so v Kopru leta 1848 ponovno odprli gimnazijo, je družina Grisoni²⁹ donirala sredstva, s katerimi so

leta 1855 opremili kabinet fizike.³⁰ V tem obdobju lahko na področju fizike sledimo hitremu razvoju akustike, optike in elektromagnetizma ter prvim poskusom z elektriko. Poleg koprskje gimnazije je imelo bogat kabinet za fiziko in kemijo C.-kr. moško učiteljske Koper, ki so ga leta 1872 v Koper preselili iz Rovinja. Leta 1875 je postalo edino moško učiteljske v Avstrijskem primorju.³¹ Imelo je slovenski, italijanski in hrvaški oddelek, njegov uradni jezik pa je bila

namenjene tudi Židom in revnim. Kot red *Chierici Regolari Poveri della Madre di Dio delle Scuole Pie* jih je katoliška cerkev priznala leta 1622 (enciklopedija Treccani).

²⁷ Krmac, L'imperial, str. 15.

²⁸ Južnič, Pouk fizike, str. 143.

²⁹ Rodbina Grisoni se je v Koper naselila konec 14. stoletja. V Velikem svetu so njeni predstavniki zasedali pomembne funkcije. Sredi 18. stoletja jim je beneški Senat podelil dedni naslov grofa. Zakonca Francesco Grisoni (1841) in Maria Anna Grisoni (1858) sta znana po dobrotelčnosti. Podpirala sta delovanje koprskih ustanov, velik del njunega premoženja pa je bil po njuni smrti namenjen koprskim ustanovam (Bo-

nin in Rogoznica, *Koprski rodbina Grisoni*, str. 7).

³⁰ Sabaz, Il Gabinetto, str. 203.

³¹ Avstrijsko primorje (1849–1918) je nastalo ob ukinitvi tržaškega gubernija ter je obsegalo mesto Trst, pokneženo grofijo Gorisko in Gradiško ter mejno grofijo Istro. Po prvi svetovni vojni ga je zavzela Italija.

nemščina. Pri pouku je bila razširjena uporaba materinske, zato je večina pouka na slovenskem oddelku potekala v slovenščini, le v četrtem letniku pretežno v nemščini. Na njem se je izšolalo več kot 400 slovenskih učiteljev, ki so na Primorskem poučevali do konca prve svetovne vojne. Pri pouku fizike in kemije so dijaki fizikalne in kemične pojave spoznavali z eksperimenti. Tako so pridobivali znanja, potrebna za razumevanje industrije in vsakodnevnih življenjskih pojavov. Da je bil kabinet fizike, prirodopisa in kemije sodobno opremljen, je razvidno iz seznama, ki ga je sestavil profesor fizike na moškem učiteljskem Koper Francesco Lenardio ob selitvi učiteljskega iz Rovinja v Koper, saj obsega 79 didaktičnih pripomočkov.³² Za področje fizike razberemo učila za mehaniko, toploto, zvok, optiko, tekočine in pline ter izvrsten astronomski daljnogled.

Na Primorskem je bilo med prvo svetovno vojno uničenih veliko zbirk in učil. Po končani vojni in priključitvi Primorske k Italiji ter z Gentilejevo šolsko reformo leta 1923 so bile slovenske šole prepovedane, med njimi tudi slovenska učiteljska. Slovenske učitelje so selili v notranjost Italije in na Primorsko pošiljali italijanske učitelje. Iz šol so bila odstranjena vsa učila, ki so bila v nasprotju z italijansko oblastjo ter kasneje s fašizmom.

Oris razmer na Primorskem po drugi svetovni vojni

Razvoja znanja in izobraževanja ni mogoče razumeti brez zgodovinskega, kulturnega in političnega konteksta. Za obdobje po letu 1945 na Primorskem sta značilni dve nasprotujoči si ideologiji, prepad med slovenskim in italijanskim prebivalstvom ter težke povojne gospodarske razmere, otežene z odrezanostjo ozemlja od tradicionalnih središč ter ekonomskimi in političnimi ukrepi jugoslovanske oblasti.

Leta 1945 je bila Primorska soočena z nerešenim vprašanjem meje med Italijo in Jugoslavijo, ustanovitvi cone A in cone B v Julijski krajini, ki sta bili ukinjeni leta 1947, ter z nastankom Svobodnega tržaškega ozemlja, ki se je ravno tako delilo na cono A in cono B. Cona A je obsegala Trst z ožjo okolico, upravljala jo je Zavezniška vojaška uprava. Cona B je segala od Škofij do Novigrada in je bila pod Vojaško upravo Jugoslovanske armade.

Ponovna vzpostavitev slovenskega šolstva na Primorskem po končani drugi svetovni vojni je med letoma 1945 in 1947 tako potekala med dvema različnima vojaškima upravama: zavezniško anglo-ameriško, ki je bdela tudi nad šolstvom v coni A, in jugoslovansko v coni B, kjer je šolsko politiko oblikovala prosvetna komisija Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora za Primorsko (PNOO).³³ V

Jugoslaviji se je s področjem izobraževanja ukvarjala posebna komisija pri Centralnem komiteju (CK) KPJ.³⁴ Po ustanovitvi Svobodnega tržaškega ozemlja (STO) leta 1947 je za področje šolstva cone B STO, ki je bila pod jugoslovansko vojaško upravo, skrbel Istrski okrajni ljudski odbor (IOLO) ter po letu 1950 Okrajni ljudski odbor (OLO) Koper.

Učiteljske Portorož-Koper

Po končani drugi svetovni vojni se je slovensko šolstvo ponovno razširilo na celotno Primorsko. Obdobje je zaznamovalo povojno pomanjkanje, šolska poslopja so bila med vojno poškodovana, nekatera porušena ter brez opreme in učil. Pomanjkanje učiteljev je bilo ena večjih težav, saj so bili med vojno izgnani, izseljeni, ranjeni, nekateri so padli. Najizrazitejše je bilo pomanjkanje učiteljev na Primorskem, še posebej v slovenski Istri, saj tu slovenski učitelji niso poučevali in se izobraževali 25 let; zaradi raznarodovalne politike, ki se je krepila s fašizmom, je Primorsko zapustilo več kot 1200 učiteljev.³⁵ Da bi omilili pomanjkanje, so organizirali učiteljske tečaje v Postojni, Trzinu in Trstu,³⁶ kjer so izobrazili, kot so jih poimenovali, učitelje tečajnike.

Leta 1945 je v coni A primanjkovalo 50, v coni B pa 122 učiteljev.³⁷ Takoj po vojni je bilo kar 83 šol (skoraj 30 odstotkov) brez učiteljev.³⁸ PNOO za Slovensko primorje je sklenil ustanoviti slovensko učiteljsko v Tolminu ali Postojni. Ker je bila Postojna porušena, so učiteljske 25. novembra 1945 ustanovili v Tolminu.³⁹ Poleg tega so poskušali ustanoviti slovensko učiteljsko v Trstu.⁴⁰ Decembra 1946 so profesorico matematike in fizike Dušo Gajšek Felle iz Ljubljane napotili v Trst, da bi ustanovila učiteljsko.⁴¹ Iz Trsta so jo premestili v Portorož, kjer so ustanovili oddelek tolminskega učiteljskega. V tem času je vprašanje razmejitve postajalo vse bolj zapleteno. Nad slovenskim šolstvom v coni A je bdela zavezniška vojaška uprava, Pokrajinskemu narodnoosvobodilnemu odboru in Prosvetni komisiji pa je uspelo ohraniti vpliv nanj. Delovale so nekatere slovenske šole, ki jih ZVU ni priznala. Ravno tako ZVU ni priznala nekaterih učiteljev in profesorjev, saj so uporabljali nedovoljene učbenike in za učitelje organizirali tečaje, čeprav so bili prepovedani.⁴²

³⁴ Gabrič, *Šolstvo*, str. 74.

³⁵ Lavrenčič-Pahor, *Primorski učitelji 1914–1941*.

³⁶ SI PAK KP/0355, t. e. 1, dopis 7. 10. 1946.

³⁷ Gabrič, *Oživljanje*, str. 139.

³⁸ SI PAK KP/0355, t. e. 1, Zapisnik seje Prosvetne komisije pri PNOO, 7. 5. 1946.

³⁹ Cencič, *Šola*, str. 172.

⁴⁰ SI PAK KP/0355, t. e. 1, 7. 10. 1946; pogovor z Dušo Gajšek Felle v Ljubljani, 14. 3. 2003.

⁴¹ Duša Gajšek Felle je bila prva v. d. ravnateljice Učiteljskega Portoroža.

⁴² Bajc, *Obnova*, str. 335. Gl. tudi Gombač, *Slovensko šolstvo*, str. 188.

³² SI PAK KP/0100, t. e. 1, a. e. 3.

³³ Gombač, *Slovensko šolstvo*, str. 182.

PNOO za Slovensko primorje je le mesec dni po ustanovitvi oddelka tolminskega učiteljskega in 10 mesecev pred pariško mirovno konferenco, na kateri so določali potek zahodne jugoslovanske meje, z odlokom 15. januarja 1947 ustanovil »*Državno Slovensko učiteljske v Portorožah*«. Z rednim delom so na učiteljsko pričeli 10. februarja 1947.⁴³ Najprej so organizirali dvomesečni tečaj za dijake, ki jim je vojna preprečila šolanje, da bi jih pripravili na maturo.⁴⁴ Nato je Oddelek za prosveto PNOO poleg rednega prvega letnika odprl dvoletni tečaj za dijake, ki so imeli zadostno predznanje za študij na učiteljsko. Učiteljske se je 17. februarja 1947 iz vile Helios preselilo v vilo Marija, kjer so najprej imeli dve učilnici in zbornico, ki je bila hkrati ravnateljeva pisarna. Vsa oprema je bila izposojena.⁴⁵ Kasneje, v šolskem letu 1949/50, so dobili novo pohištvo, 40 miz in 5 omar za učila.⁴⁶ Prostore so si v vili Marija delili z nižjo gimnazijo Portorož ter s slovensko in italijansko osnovno šolo. Septembra 1949 je učiteljske v vili Marija imelo 4 učilnice, kopalnico so preuredili v ravnateljevo pisarno.

Učila po drugi svetovni vojni

Za obnovo šolstva po vojni sta značilni dve obdobji; najprej so v letih 1945–1950 obnavljali in opremljali šolske stavbe ter reševali problem pomanjkanja učiteljev. Ravno tako je bilo med vojno uničenih veliko učil, zato jih je po vojni povsod primanjkovalo, na Primorskem pa še posebej. Najbolj je primanjkovalo učil za fiziko, kemijo, zgodovino in zemljepis.⁴⁷ V obeh vojnah je bilo uničenih veliko zemljevidov, vsaka nova oblast je šole opremila z novimi učili in zemljevidi.⁴⁸

Protner idr. navajajo, da so po vojni obnovili podoben sistem usposabljanja učiteljev za poučevanje na elementarni stopnji, kot je bil pred vojno.⁴⁹ Učitelje, ki so poučevali na nižji gimnaziji, so izobraževali na višjih pedagoških šolah, gimnazijske profesorje pa na univerzi.⁵⁰ Učiteljske so bodočim učiteljem podala široko splošno izobrazbo ter dobro strokovno-teoretsko orientacijo pedagoških, psiholoških, didaktičnih in predmetnometodičnih vsebin s poudarjeno praktično usposobljenostjo, ki so jo izvajali na vadnicah.⁵¹

Osnovna šola je bila najprej petletna, z začetkom šolskega leta 1947 pa je postala sedemletna. Imela je štiri razrede osnovne šole in tri razrede višje osnovne šole, učenci pa so lahko šolanje iz štiriletne osnovne šole nadaljevali tudi na triletnih nižjih gimnazijah, višja gimnazija je trajala štiri leta.⁵²

Učitelje, ki so po vojni poučevali na petletnih in kasneje sedemletnih osnovnih šolah, so na učiteljskih usposobili za poučevanje pouka prirodopisa od tretjega do petega, kasneje sedmega razreda. Učni predmet je obsegal znanja botanike, zoologije, somatologije,⁵³ evolucije, mineralogije, geologije in fizike. Zato so učiteljske imela bogate naravoslovne zbirke rudnin, mineralov in živali ter učila in kabine te za fiziko, kemijo in biologijo, saj so med poukom izvajali eksperimente.

Iz vpisnice Osnovne šole Gorjansko v šolskem letu 1946/47 razberemo, da je snov tretjega razreda pri prirodopisu obsegala znanja o domačih živalih, pticah selivkah, mnogovrstnosti živali, človeškem telesu, pljučih, čutih, čutilih in prebavilih ter znanja o vodi, vrenju, hlapenju, dežju, snegu, toči, rosi, slani in vetru.⁵⁴ Naslednje šolsko leto so snov tretjega razreda razširili z znanji o elektriki, telefonu in koloradskem hrošču.⁵⁵ V šolskem letu 1950/51 je pouk prirodopisa v tretjem razredu obsegal vodo, zrak, veter, termometre, kamenine, apnenec, lapor, pesek, glino, steklo, sol, šoto, premog, nafto, železo, baker, svinec, živo srebro, rastline in živa bitja, cvet in plod.⁵⁶ V šolskem letu 1946/47 so v četrtem in petem razredu pri prirodopisu obravnavali sesalce, gada in modrasa, zastrupitve, ptice, sviloprežke, čebele, ribe, gozd in njegov pomen, človeško telo, oko, uho, nos, tip in vonj ter poglavja iz fizike, toploto in njene vire, raztezanje teles, termometer, tlakomer, apnenec, železo, magnetizem, hlapenje, železo in električne pojave.⁵⁷ V šolskem letu 1950/51 so v petem in šestem razredu snov prirodopisa razširili na človeško okostje, sklepe, mišice, srce, kri, ledvice, živčevje, možgane, hrbtnjačo in čutila. Obravnavali so tudi škrob, sladkor, maščobe, beljakovine in rudnine. Dodali so znanja, namenjena zdravju in higieni, obravnavali so zobovje, bacile, cepljenje na vasi, tuberkulozo in boj proti njej ter opekline, ozeblin in garje.⁵⁸

Po letu 1950 so pričeli dvigovati kvaliteto pouka, izpostavili so razvojno stopnjo učenca in načelo

⁴³ SI PAK KP/0783, t. e. 12, Poročilo Državnega slovenskega učiteljskega v Portorožah, 3. 3. 1947.

⁴⁴ SI PAK KP/0783, t. e. 29, Imenovanje izpitne komisije 10. 1. 1947. Gl. tudi dopis 75/48; prim. Tul, Povojno izobraževanje, str. 61.

⁴⁵ SI PAK KP/0783, t. e. 12, Konferenčni zapisniki 1947.

⁴⁶ SI PAK KP/0783, t. e. 12, Letno poročilo 1949/50.

⁴⁷ Hočevar, Pripravljanje, str. 198.

⁴⁸ Prav tam, str. 186.

⁴⁹ Protner et al., Primerjava, str. 91.

⁵⁰ V Kraljevini Jugoslaviji so se učitelji, ki so poučevali na učiteljskih, šolali na Višji pedagoški šoli v Zagrebu in Beogradu (prav tam, str. 91).

⁵¹ Prav tam, str. 87.

⁵² Zakon o sedemletnem obveznem šolanju je bil sprejet 11. julija 1946. Osemletne osnovne šole so tako do leta 1950 postale sedemletne, po letu 1950 pa ponovno osemletne. Takrat je nastalo veliko nižjih gimnazij.

⁵³ Veda o človeškem telesu.

⁵⁴ SI PAK KP/0618, t. e. 1, Vpisnica 3. razred 1946/47.

⁵⁵ SI PAK KP/0618, t. e. 1, Tednik šolskega dela, 3. razred 1947/48.

⁵⁶ SI PAK KP/0618, t. e. 1, Tednik šolskega dela, 3. razred, 1950/51.

⁵⁷ SI PAK KP/0618, t. e. 1, Vpisnica 4. in 5. razred, 1946/47.

⁵⁸ SI PAK KP/0618, t. e. 1, Tednik šolskega dela za 4., 5. in 6. razred 1950/51.

nazornosti. Na uporabo učil je vplival tudi inform-birojevski razkol s Sovjetsko zvezo, saj so v ospredje postavili učno snov in se izogibali dogmatskim metodam.⁵⁹ Leta 1950 so ponovno uvedli osemletno šolsko obveznost. Osemletne ljudske šole so se delile na štiriletno nižjo stopnjo in štiriletno višjo stopnjo, nižja gimnazija pa je ponovno postala štiriletna. Na gimnazijo so se lahko učenci vpisovali le iz nižje gimnazije, na srednje šole pa iz osemletne osnovne šole. Večina takratnih šol so bile nižje organizirane ljudske šole na podežlju. Večinoma so imele eno ali dve učilnici, največ štiri. Na Primorskem so prevladoval dvoodelne šole (z dvema učilnicama), na katerih so poučevali kombiniran pouk več razredov hkrati. Leta 1953 se je oblast odločila za temeljito šolsko reformo;⁶⁰ s splošnim zakonom o šolstvu je bila leta 1958 uzakonjena enotna osnovna šola.

Velik vpliv na razvoj šolstva v Sloveniji po drugi svetovni vojni je imel II. kongres pedagoških delavcev leta 1950, ki ga je na Bledu organiziralo Pedagoško društvo Slovenije. Iva Šegula je izpostavila razvojno psihologijo ter učenje, ki vodi od empiričnega k logičnemu spoznanju. Mile Horvat je opozoril na pogoje dela v šoli, na katere je imel neposreden vpliv družbeno-ekonomski položaj Slovenije s prevladujočim kmetijstvom.⁶¹ Nov družbeni sistem je poudarjal znanstveni pogled na svet, nova oblast je razvijala cestno in komunalno infrastrukturo, ob tem je potekala obsežna elektrifikacija, zelo hitro sta se razvijali tehnika in tehnologija ter širila industrializacija, kar je povečevalo potrebe po izobraženih kadrih.

Uporaba novih medijev po drugi svetovni vojni je tesno povezana z elektrifikacijo, posebej manjših krajev. Mile Horvat je pri učnih metodah z učili izpostavil pomen tehničnih pripomočkov in avdiovizualnih sredstev pri pouku z uporabo stenskih slik in modelov, diapozitivov, fotografij in poučnih filmov ter radijskih ur in episkopa.⁶² Zavzemal se je za nazorni pouk oziroma izkustveno učenje v nasprotju z razširjenim verbalizmom. Bodoče učitelje so na učiteljskih v tretjem in četrtem letniku seznanili z osnovami filma in fotografije ter uporabo radijske tehnike. Spoznavali so 16-milimetrski filmski trak in delovanje ročne snemalne kamere. Pridobljeno teoretično in praktično znanje jim je omogočalo izdelovanje diapozitivov ter uporabo diapojektorja, episkopa, radia in kinopojektorja pri pouku.⁶³

V okviru Sveta za prosveto in kulturo je deloval oddelek za učila, ki je nadziral uporabo učil, saj so morala biti usklajena z novim družbenim redom. Tovarno učil so iz Ljubljane preselili v Črnomelj, vendar ji ni uspelo zadovoljiti povpraševanja po učilih, zato so učitelje spodbujali, da sami izdelujejo učila.

Ciril Hočevar je objavil članek o pripravi in uporabi učil pri pouku.⁶⁴ Spodbujal je risanje slik na papir, tako so jih lahko uporabljali več let, na višji stopnji pa je spodbujal risanje zemljepisnih skic pri pouku zemljepisa in zgodovine.⁶⁵ Za pouk matematike je priporočal doma izdelana geometrijska telesa iz lepenke. Zahtevnejša so bila učila za pouk fizike; učitelje so spodbujali, da so sami izdelovali vzvode, tehtnice, škripce, vijake, kolo in vitel. Pri pouku prirodoписа so lahko izdelovali gobe iz gline. Med učitelji je bilo veliko lovcev, nekateri so znali nagačiti živali, oči za nagačene živali so kupovali v steklarni iz Hrastnika.⁶⁶ Iz ubitih živali so dobivali živalske skelete, za čiščenje skeletov so uporabljali mravlje. Učitelje so spodbujali, da izdelujejo šolske zbirke semen, zemlje, lesa, kovin, kamenin, nafte in herbarij.

Hočevar je učila delil na *risbe*: načrti, zemljevidi, grafikoni, zgodovinski trak; *učila iz kartona*: geometrični liki in telesa; *učila iz lesa*: fizikalni aparati, leseni modeli; *učila iz modelirne mase*: reliefi, gobe; *učila iz žice*; *nagačene živali in skeleti živali*; *zbirke*: semen, nafte, kemikalij, lesa, vrst zemlje, kamnin, herbarij.

Učila na učiteljsku Portorož-Koper

Učiteljske Portorož se je ob ustanovitvi leta 1947 srečevalo s pomanjkanjem šolskih potrebščin, učil in knjižnice ter s prostorsko stisko, saj je zanj značilna prekinjena kontinuiteta delovanja. Septembra so ravnatelj II. gimnazije Celje prosili, naj jim odstopi višek učil; izpostavili so pomanjkanje šolskih tabel, ki so jih kasneje prevzeli na železniški postaji Hrpolje-Kozina.⁶⁷ Pri Državni založbi Slovenije so oktobra naročili prva učila, šestilo, trikotnik, ravnilo za tablo in toplomer.⁶⁸ Marca 1947 so se državni dekliski osnovni šoli Kranj zahvalili za podarjene šolske potrebščine: »Učiteljstvo in mladina državnega učiteljskega v Portorožah se Vam zahvaljujemo za prijazno – 19 kg težko – pošiljko šolskih potrebščin, s katero ste nas zares presenetili, prav iskreno zahvaljuje. Smo sicer v lepem letoviškem naselju ob morju, težko pa nam je tu nabavljati šolske potrebščine.« Kranjska šola jim je podarila 145 zvezkov, 20 risalnih zvezkov, 21 trikotnikov in 32 svinčnikov.⁶⁹

Poleg problematike pomanjkanja učil se je učiteljske v Portorožu otepalo s prostorsko stisko, po preselitvi iz vile Virginija v vilo Marija so si prostore delili s slovensko nižjo gimnazijo in osnovno šolo. Učiteljske je imelo prostore v prvem nadstropju; ker je bila stavba dotrajana, so pričeli popuščati tramovi. Okrajnemu ljudskemu odboru Koper so pisali: »V prvem nadstropju vile Marija, kjer sta nastanjeni nižja

⁵⁹ Šilih, *Značilnosti*, str. 56.

⁶⁰ Gabrič, *Šolska reforma*, str. 51.

⁶¹ Horvat, *Tehnični pripomočki*, str. 161.

⁶² Prav tam, str. 172.

⁶³ Prav tam, str. 180.

⁶⁴ Hočevar, *Pripravljanje*, str. 186.

⁶⁵ Prav tam, str. 188.

⁶⁶ Prav tam, str. 191.

⁶⁷ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 29. 9. 1947.

⁶⁸ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 11. 10. 1947.

⁶⁹ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 2. 3. 1947.

Stavba današnje Gimnazije Koper, kjer je učiteljišče Koper delovalo v letih 1958–1968 (SI PAK KP/0344).

gimnazija in učiteljišče v Portorožu, so se zaradi preperelih tramov tla tako vgreznila, da preti nevarnost, da se bo zrušil strop v spodnje ležeči učilnici gimnazije ...»⁷⁰ Prostorska stiska je pogojevala uporabo učil, saj ni bilo prostora za njihovo odlaganje, zato so ostajala nedosegljiva. Že aprila 1948 so naročili večjo količino lesa za šolsko opremo. Zapisali so: »Vsa učila in knjige so zložena v raznih prostorih na golih tleh, kjer jih ni mogoče koristno in smotrno uporabljati in kjer se vsak dan bolj kvarijo.«⁷¹ Decembra so ponovno naročili 6 kubikov smrekovih desk, 2 kubika bukovih desk in 160 kvadratnih metrov vezanih plošč, kar naj bi zadostovalo za omare, namenjene prirodoslovni, kemijski in fizikalni zbirki učil, mineraloško zbirko, risalne modele, katedre, klopi, šolske table, zidne obešalnike in risalne deske za dijake.⁷²

Prostor za učila so pridobili šele leta 1951. Septembra 1952 so skušali garažo preurediti v fizikalni kabinet, vendar jim je za sanacijo vlažne garaže zmanjkalo sredstev. Profesorji niso imeli zbornice, zato so prosili za novo stavbo, predlagali so vilo Felicita.⁷³

Ker je Okrajni ljudski odbor Koper Portorož namenil razvoju turizma⁷⁴ in v pričakovanju, da bo cona B Svobodnega tržaškega ozemlja pripadla Jugoslavi-

ji, se je leta 1953 učiteljišče preselilo v Koper, ki se je razvijal v upravno središče. Začasne prostore je dobilo v pritličju italijanske gimnazije, nato pa v prvem nadstropju novozgrajene šole Janka Premrla Vojka, kjer je ponovno primanjkovalo prostora. Leta 1958 se je preselilo v prostore današnje Gimnazije Koper, kjer je delovalo do leta 1968. Poleg učilnic je imelo dva kabineta za fiziko in kemijo. Druga učila so bila shranjena v omarah na hodnikih.

Učila so naročali pri Tovarni učil Črnomelj, Državni založbi Slovenije, Knjigarni Lipa, podjetju Muleža v Zagrebu, Iskri Kranj, Tovarni glasbil Melodija v Mengšu, podjetju TOS Školski servis Zagreb ter Zagrebačkem knjižarskem poduzeću. Za pouk kemije so opremo naročali v tovarni Kemoservis.

Učiteljišče je tako kot druge srednje šole finančna sredstva za nakup učil pridobivalo tako, da je v investicijskem planu šole predvidelo potrebna finančna sredstva za naslednje šolsko leto. Leta 1951 so za učila namenili 49.000 din, leta 1952 59.000 din, leta 1955 pa 120.000 din, vendar je bila vsota večja zgolj zaradi visoke devalvacije.⁷⁵ Z učili so leta 1956 opremili tudi vadnico učiteljišča Koper, OLO Koper jim je za to namenil dodatnih 58.000 din.⁷⁶ Učila so postajala vse dražja, leta 1957 so zanje namenili 150.000 din.⁷⁷ Za

⁷⁰ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 10. 8. 1947.

⁷¹ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 2. 4. 1948.

⁷² SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 23. 12. 1948.

⁷³ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 25. 10. 1949.

⁷⁴ Rogoznica, Otroštvo, str. 671.

⁷⁵ SI PAK KP/0783, t. e. 30, dopis 14. 4. 1955.

⁷⁶ SI PAK KP/0783, t. e. 31, dopis 8. 10. 1956.

⁷⁷ SI PAK KP/0783, t. e. 31, Pripombe k sedanjemu sistemu učiteljišča in predlog za razpravo.

primerjavo naj navedem, da je takrat kilogram moke stal 65 din.⁷⁸ Za nabavo učil sta poleg učiteljskega skrbela še IOLO Koper in OLO Koper.

Družboslovna učila

Iz dopisov učiteljskega razberemo, da je primanjkovalo stenskih zemljevidov. Pred začetkom šolskega leta 1947/48 so od ministrstva za prosveto dobili zemljevid Evrope.⁷⁹ Leta 1951 so naročili globuse ter stenski zemljevid Jugoslavije in Svobodnega tržaškega ozemlja.⁸⁰ Leta 1952 jim je knjigarna Lipa ponujala stenske zemljevide Afrike, Evrope, Azije, Balkanskega polotoka, Severne Amerike in Južne Amerike, Prometno karto Jugoslavije, Politično karto sveta in Turistično karto Slovenije.⁸¹ Zemljevid Ljudske Republike Slovenije so dobili leta 1956,⁸² dve leti po ukinitvi Svobodnega tržaškega ozemlja. Absolventi učiteljskega so v tretjem letniku v sklopu poučne ekskurzije obiskali več jugoslovanskih republik, pri čemer so uporabljali ročne zemljevide.⁸³

Po vojni so na Primorskem velik razmah doživela prosvetna in folklorna društva. Krajevni, občinski in okrajni sveti Svobod so prirejali proslave, kulturne prireditve in politične manifestacije.⁸⁴ Dijake so na učiteljskih usposabljalni za vodenje kulturno-prosvetnega dela na vasi, zato je bil velik poudarek na pouku petja, glasbeni vzgoji in učenju instrumenta. V začetku petdesetih let so dijaki učiteljskega nastopali na kulturnih prireditvah v zaledju Slovenske Istre.⁸⁵ Slovensko-hrvaška prosvetna zveza iz Trsta je učiteljsku podarila violino,⁸⁶ Pokrajinska komisija za upravo narodne imovine pa mu je dodelila klavir.⁸⁷ Ker so oba klavirja potrebovali pri pouku, je primanjkoval klavir,⁸⁸ ki bi ga dijaki uporabljali le za vaje, zato so oktobra 1957 kupili nov klavir.⁸⁹ Ob koncu delovanja učiteljskega je glasbena zbirka instrumentov obsegala 7 violin, 5 flavt, 1 namizni harmonij, 1 pianino in 2 klavirja.⁹⁰

Učiteljske je imelo kar tri pevske zборе: dekliskega, mešanega ter manjši dekliski zbor dijakinj prvih dveh letnikov. Slednji je bil namenjen praktičnim vajam za dijake, ki so se v petem letniku odločili za specializacijo glasbenega pouka.⁹¹ Dekliški in mešani pevski zbor učiteljskega sta nastopala na prireditvah Okrajnega ljudskega odbora Koper in prazniku obči-

ne Koper, udeleževala sta se zborovskih revij ter pevskih festivalov v Celju in Zagorju ob Savi.⁹²

Naravoslovna učila

Problemato uporabe učil pri pouku fizike na strokovnih šolah, med katere je sodilo tudi učiteljske, je na I. pedagoškem kongresu leta 1950 predstavil France Kvaternik.⁹³ Izpostavil je pomen fizike v obdobju, ko se je pričela razvijati industrija, z njo povezana elektrifikacija, promet in mediji. Fizika je postala pomemben predmet tehničnih šol. Opozoril je na pomanjkljivo predznanje dijakov, poučevanje fizike brez eksperimentov in posledično brez razumevanja fizikalnih pojavov ter na pomanjkanje učbenikov in usposobljenih profesorjev fizike.⁹⁴

Od ustanovitve do leta 1953 je fiziko na učiteljsku poučevala Duša Gajšek Felle. Nekdanja dijakinja Jolanda Fičur se je spominja: »Meni je bila vseč prof. Gajškova, ona je za vsako novo poglavje pri fiziki pokazala eksperiment.«⁹⁵ Prva učila za fizikalni pouk je učiteljske naročilo leta 1948, zbirko so postopoma izpopolnjevali do leta 1960. Prvo omaro, v kateri so hranili učila za fiziko, so naročili septembra 1947.⁹⁶ Leta 1949 so pri DZS naročili centrifugalni stroj, Wattov regulator, prerez parnega stroja, aerostat z drsnikom, fizikalni globus, dvotaktne in štiriktaktne motorje ter učila za aerostatiko.⁹⁷ Leta 1951 so naročili model atoma, transformator s pomožnimi deli, vrtavko in uro z nihalom, aparat za težišče, napravo za prevodnost toplote, elektromagnetno polje in uro z nihalom.⁹⁸ Leta 1953 so zbirko izpopolnili z aparatom za elektrolizo vode ter aparatom za destilacijo vode, elektroforjem, paličastim magnetom, lečami in Peltonovo turbino.⁹⁹ Leta 1955 so OLO Koper obvestili, da so nekatere naprave, kot na primer aparat za demonstracijo valovanja, zastarele, ter podrobno navedli vsa manjkajoča učila za fiziko. (gl. Tabelo 1)¹⁰⁰

Leta 1956 jim je oddelek za prosveto in kulturo OLO dostavil poizkuse iz mehanike.¹⁰¹ S širitvijo elektrifikacije se je v gospodinjstvih povečevala uporaba električnih naprav. Dijake učiteljskega so poučevali tudi o varni uporabi elektrike in manjših gospodinjstvih aparatov. V ta namen je Okrajni odbor ljudske tehnike Koper učiteljske opremil z učnimi plakati načrtov električnega kuhalnika, likalnika ter električnega razdelilca.¹⁰²

⁷⁸ SI PAK KP/0783, t. e. 31, 3. 10. 1957.

⁷⁹ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 18. 8. 1947.

⁸⁰ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 22. 2. 1951, 12/51.

⁸¹ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 9. 6. 1952.

⁸² SI PAK KP/0783, t. e. 31, dopis 7. 11. 1956.

⁸³ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis K 272/51.

⁸⁴ Hasl, *Moje zgodbe*, str. 138.

⁸⁵ SI PAK KP/0783, t. e. 30, dopis 16. 2. 1952, 27. 2. 1953.

⁸⁶ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 28. 10. 1947.

⁸⁷ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 30. 4. 1947.

⁸⁸ SI PAK KP/0783, t. e. 31, dopis 27. 3. 1957.

⁸⁹ SI PAK KP/0783, t. e. 31, dopis 17. 10. 1957.

⁹⁰ SI PAK KP/0783, t. e. 34, Inventar 15. 1. 1962.

⁹¹ Hasl, *Moje zgodbe*, str. 136.

⁹² Prav tam, str. 139.

⁹³ Kvaternik, *Fizika*, str. 231.

⁹⁴ Prav tam, str. 233, 234.

⁹⁵ SI PAK KP/0783/001 Zvočni zapisi, Fičur, Jolanda, 12. 8. 2021, Intervju o šolanju na Učiteljsku Koper.

⁹⁶ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 27. 8. 1947.

⁹⁷ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 22. 2. 1949 in 3. 6. 1949.

⁹⁸ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 2. 10. 1951 in 22. 2. 1951.

⁹⁹ SI PAK KP/0783, t. e. 30, dopis 2. 7. 1953.

¹⁰⁰ SI PAK KP/0783, t. e. 30, dopis 14. 4. 1955.

¹⁰¹ SI PAK KP/0783, t. e. 31, dopis 2. 2. 1956.

¹⁰² SI PAK KP/0783, t. e. 31, dopis 30. 1. 1956.

Tabela 1: Seznam manjkajočih učil za pouk fizike, ki so ga sestavili na učiteljsku Koper leta 1955 (SI PAK KP/0783, t. e. 30, dopis 14. 4. 1955).

mehanika	<i>nonij, mikrometrski vijak, štoparica, metronom, dinamometri, naprave za prikazovanje paralelograma, pribor k centrifugalnemu stroju, pribor za Arhimedov princip, aparat za prikazovanje osmoze, zračna razredčevalka s priborom, zračna zgoščevalka, aneroidi, barograf, manometer, model Franciscove turbine, aparati za aerodinamiko</i>
kalorika	<i>termometri, termokolori, termograf, hidroskop, termosteklenica, priprave za preverjanje toplote, cevke in steklenice iz netaljivega stekla, grelec</i>
elektrika	<i>galvanometer, voltmeter, ampermeter, usmerilnik, upori ali aerostati, akumulator 6 v, akumulator Ni – Fe, Rühmkorffov induktor, generator, elektromotor, električni števec, mikrofoni, aparat elektromagnetne indukcije, kondenzatorji, rentgenske cevi, elektrotehnični pribor (stikala, varovalke, razdelilniki), električni aparati, Föhn aparat</i>
optika	<i>Harklova optična plošča, optična klop, konkavna in konveksna zrcala, spektroskop, fotoaparat, episkop, diaskop, daljnogled</i>

Po sprejeti reformi osnovnega šolstva, z ukinitvijo sedemletne osnovne šole, ki je postala osemletna, je leta 1959 Svet za šolstvo LRS izdal seznam predpisanih učil za učiteljsku, med njimi tudi tistih za poučevanje fizike.¹⁰³ Na učiteljsku Koper so nasprotovali posredovanemu seznamu učil kot normativu za opremljanje učiteljske z učili.¹⁰⁴ Opozorili so na pomanjkanje laboratorijev za dijake ter na premajhno število posameznih učil na dijaka. Navedena zbirka učil za fiziko se jim je zdela zelo osiromašena. (gl. Tabela 2)

Sredi petdesetih let v letnih poročilih učiteljske zasledimo perečo problematiko pomanjkanja profesorjev fizike in matematike. Iz zbranih ustnih virov nekdanjih dijakov je razvidno, da so ob začetku delovanja učiteljske pri pouku fizike, biologije in kemije izvajali veliko eksperimentov.¹⁰⁵ Konec petdesetih let je primanjkovalo usposobljenih profesorjev fizike. V začetku šestdesetih let je fiziko na koprskem učiteljsku poučeval kar gimnazijski profesor matematike, posledično so pri pouku izvajali vse manj eksperimentov.¹⁰⁶ Dijak Darij Dujmovič se spominja:

»Fiziko nas je poučeval prof. Gorjup iz gimnazije, tudi kabinet smo si delili z gimnazijo, spomnim se le eksperimentov z elektriko.«¹⁰⁷

Na učiteljsku so poleg zbirke učil za fiziko imeli tudi zbirko učil za kemijo. Kemijo je poučeval ravnatelj Janez Janež, dijaki so si najbolj zapomnili eksperimente s pokalnim plinom in posledično zadimljene učilnice.¹⁰⁸ V začetku 50. let je učiteljske pri podjetju Kemoservis naročilo večjo količino pribora in kemikalij. Pribor je obsegal prahovke, pihalke, epruvete, termometre, mrežice za kuhanje, tehtnice, stekleničke, Erlenmayerjeve bučke, steklenice za kuhanje, kozarce za kuhanje, steklene lijake, Wolfejeve steklenice, steklene valje, gumijaste zamaške, gumijaste cevi, steklene cevi, železna stojala in vrsto kemikalij.¹⁰⁹

Leta 1954 so pri Zagrebačkem knjižarskem podjetju naročili steklene špiritne svetilke, Kippove aparate in pincete. Naročilo ni bilo dostavljeno, zato so jim kasneje ponudili polivinilni klorid, aparat za destilirano vodo, napravo za elektrolizo vode, univerzalno

Tabela 2: Seznam učil za pouk fizike po normativu Sveta za šolstvo LRS iz leta 1959 (SI PAK KP/0783, t. e. 32, dopis 21. 3. 1959).

mehanika	<i>nonij, mikrometer, kronometer, analitične terazije, navadne terazije, hidrostatične terazije, Žolijeva tehnica, piknometar, telesa za merjenje teže, modeli motorjev</i>
zvok	<i>monokord, Kvinkcova ali Kuntova cev, garnitura zvočnih vilic, aparat za Hladinijeve modele, sireno in trobila</i>
toplota	<i>kalorimeter, Buacelov gorilnik, steklene barve, steklene posode različnih velikosti, aparat za Boji-Mariotov zakon, plinski termometer, termometri, črpalka za redčenje zraka</i>
magnetizem	<i>magneti raznih oblik, inklinacijska igla, deklinacijska igla</i>
elektrika	<i>elektroskop, elektrofor, električni stroj, kondenzatorji</i>
elektromagnetizem	<i>transformatorji, akumulator, galvanometer, ampermeter, miliampermeter, voltmeter, induktivna tuljava, induktorji, kalorimeter, transformator, oscilator</i>
optika	<i>zatemnitev kabine, optična klop s priborom, natrijska svetilka, spektro-optična rešetka, mikroskop, fotoaparat s komoro in aparatom za povečavo fotografij, kinoprojektor, fotocelica, polarimeter</i>

¹⁰³ SI PAK KP/0783, t. e. 32, dopis 21. 3. 1959.

¹⁰⁴ SI PAK KP/0783, t. e. 32, dopis 27. 3. 1959.

¹⁰⁵ SI PAK KP/0783/001 Zvočni zapisi, Fičur, Jolanda, 12. 8. 2021, Intervju o šolanju na Učiteljsku Koper.

¹⁰⁶ SI PAK KP/0783, t. e. 33, Analiza uspehov po učnih predmetih, 1. 7. 1961.

¹⁰⁷ SI PAK KP/0783/001 Zvočni zapisi, Dujmovič, Darij 22. 7. 2021, Intervju o šolanju na Učiteljsku Koper.

¹⁰⁸ SI PAK KP/0783/001 Zvočni zapisi, Fičur, Jolanda, 12. 8. 2021, Intervju o šolanju na Učiteljsku Koper.

¹⁰⁹ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopisi 12. 4. 1951.

Tabela 3: Seznam 63 kemikalij, ki jih je učiteljske Koper za izvajanje poizkusov naročilo leta 1950 (SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopisi 12. 4. 1951).

amonijak 250 g	formaldehid 100 g	kalij v kroglicah 100 g
amonijakov klorid 200 g	fosfor beli 50 g	kalijev hidrogen 100 g
aceton 100 g	fosfor rdeči 50 g	kalijev klorat 200 g
arzen 10 g	fosforna kislina 50 g	klorno apno 100 g
bakrov oksid 100 g	feriklorid 100 g	kloroform 50 g
boraks 100 g	glicerin 100 g	kalijev bikarbonat 50 g
solitna kislina 500 g	grafit 100 g	kalijev jodid 10 g
dekstrin 50 g	grozdni sladkor 100 g	kalijev nitrat 100 g
etilni eter 100 g	jod 10 g	kalijev permanganat 100 g
etilni alkohol 100 g	kafra 10 g	kalijev cianamid 10 g
ferrum 100 g	kalcij 10 g	lakmus tinktura 50 g
magnezij 50 g	ogljje lipovo 100 g	živo srebro 500 g
mlečni sladkor 50 g	oksalna kislina 50 g	živosrebrni oksid 50 g
natrij 50 g	parafin 100 g	železni opilki 250 g
natrijev bromid 10 g	pirolozuit 100 g	žveplo v palicah 200 g
natrijev fosfat 100 g	solna kislina 1000 g	žveplena kislina 1000 g
natrijev hidroksid 100 g	srebrov nitrat 25 g	vinska kislina 50 g
natrijev nitrat 100 g	superoksid 100 g	vazelin beli 100 g
natrijev silikat 250 g	svinčev oksid 50 g	železov oksid 50 g
natrijev acetat 100 g	svinčev acetat 100 g	
natrijev bisulfat 100 g		
ogljje kostno 100 g		

napravo za elektrolizo in mikroskope.¹¹⁰ Naslednje leto so ponovno naročili manjkajoče kemikalije.¹¹¹

Med prva učila za pouk biologije, ki so jih naročili leta 1949, sodita mavčni model človeškega okostja ter slika človeškega okostja.¹¹² Leta 1950 so pri podjetju Muleža v Zagrebu naročili učila iz mavca: mali in veliki trup človeka, presek glave, uho, presek ledvic, razstavljive možgane, oko na steklu, larinks z zobmi, čeljust z zobmi, nogo, srce, živčni sistem, presek kolena in presek roke.¹¹³ Leta 1951 so zbirko dopolnili s stenskimi slikami gliv in gob, modeli ušesa in očesa ter alkoholom za konserviranje učil.¹¹⁴ Leto kasneje so naročili stenske slike krvave uši, monilije, filokse-re, gobavca, cidiuma, jabolčnega molja, sviloprejk, lubadarja, zeljne stenice, čebele in cepljenja sadnega drevja.¹¹⁵ Zbirko so izpopolnili leta 1953, ko so naročili zelenonogo tukalico, krastačo, srako, smrdokavro, velikega detla, kalina, šjo, rumenega strnada, južno postovko in vrtavko, stenske plakate delitve amebe in peronospore ter sliko cepljenja sadnega drevja. Pri prevozu sta se poškodovala modras in zelena žaba.¹¹⁶ Leta 1955 so OLO Koper obvestili, da jim manjkajo sestavljeni deli cvetnice, slike praproti, mahov, rastlin in živali v njihovem okolju ter anatomske slike živali.

Želeli so naročiti pribor za mikroskopiranje in špirt-e ter zbirke žuželk.¹¹⁷ Iz popisa inventarja leta 1961 je razvidno, da je učiteljske imelo tri šolske mikroskope in enega monokularnega. Zbirka učil biologije je obsegala 114 učil, od tega 16 modelov, 4 živalska okostja, 92 nagačenih živali in 22 učil botanike.¹¹⁸ Zbirko nagačenih ptic, ki so jih hranili v kabinetu, so dijaki s profesorjem enkrat letno razprašili, okrtali in razkužili.¹¹⁹

Učila predvojaške vzgoje

V Socialistični federativni republiki Jugoslaviji je vojaška obveznost kot zakonsko urejena dolžnost državljani temeljila na naborniškem sistemu.¹²⁰ Del vojaške obveznosti je bil nabor vojakov. Leta 1953 so sprejeli Uredbo o organizaciji predvojaške vzgoje, na podlagi katere so vse srednje šole dobile predmet predvojaške vzgoje s kabinetom in učili.¹²¹ Predmet je bil obvezen za dijakinje in dijakke štiriletnih srednjih šol.¹²² Šole so OLO Koper posredovale letna poročila o poteku pouka in številu obveznikov predvojaške vzgoje.¹²³ Vsaka šola je imela kabinet za predvoja-

¹¹⁰ SI PAK KP/0783, t. e. 30, dopis 6. 4. 1955 in 22. 5. 1955.

¹¹¹ SI PAK KP/0783, t. e. 30, dopis 23. 5. 1955.

¹¹² SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 3. 6. 1949 in 23. 8. 1949.

¹¹³ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 9. 10. 1950.

¹¹⁴ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 22. 2. 1951 (15/51), 5. 6. 1951.

¹¹⁵ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 27. 12. 1952.

¹¹⁶ SI PAK KP/0783, t. e. 30, dopis 2. 7. 1953.

¹¹⁷ SI PAK KP/0783, t. e. 30, dopis 4. 4. 1955.

¹¹⁸ SI PAK KP/0783, t. e. 33, Inventar 15. 1. 1962.

¹¹⁹ SI PAK KP/0783/001 Zvočni zapisi, Fičur, Jolanda, 12. 8. 2021, Intervju o šolanju na Učiteljsku Koper.

¹²⁰ Ur. l. FLRJ, št. 28 - 179/1946, Zakon o vojaški obveznosti državljanov FLRJ.

¹²¹ Ur. l. FLRJ, št. 53/1953.

¹²² SI PAK KP/0783, t. e. 32, dopis 7. 7. 1959.

¹²³ SI PAK KP/0783, t. e. 30, dopis 12. 12. 1955.

ško vzgojo, ki je bil namenjen zgolj temu predmetu. Opremljen je bil z učili za izvajanje moškega in ženskega programa. Šolam so naložili, da v proračunu za vojaška učila letno namenijo med 150.000 in 200.000 din, enako višino sredstev so letno porabili za ostala učila.¹²⁴ Učni načrt je obsegal vojaški pouk, civilno zaščito ter znanja s področja sanitete, kemije in komunikacij.¹²⁵

Kabineti so bili opremljeni z zračnimi puškami, šolskimi naboji ter šolskimi brzostrelkami in mitraljezi, ki so jih šole dobile zastonj. Vse puške so morale imeti orožne liste, ki so jih hranili na vojaškem odseku OLO Koper.¹²⁶ Puške so morali imeti zaklenjene. Pri streljanju z zračnimi puškami so lahko uporabljali le svinčena zrna, strogo prepovedano je bilo streljanje v ljudi, živali ali ptice.¹²⁷

V okviru pouka predvojaške vzgoje je Sekretariat izvršnega sveta za narodno obrambo LRS organiziral tekmovanja v streljanju z zračno puško. Namen tekmovanj je bila krepitev usposobljenosti rokovanja s puškami in drugim orožjem. Tekmovali so tudi v metanju ročnih bomb in ocenjevanju razdalje objektov. Na okrajnem tekmovanju, ki ga je organiziral Oddelek za narodno obrambo pri OLO Koper, so streljali s pravo puško na 100 metrov v športno tarčo ter metali ročno bombo.¹²⁸

Poleg tekmovanj so od leta 1957 pri predvojaški vzgoji sodelovali pri pripravi proslav 1. maja, dneva dela, in 25. maja, dneva mladosti. Od leta 1958 sta bila to zelo pomembna praznika, ki so ju praznovali po celotni Jugoslaviji. K praznovanju so želeli pritegniti predvsem mladino, ustanavljali so odbore predvojaške vzgoje, vse občine so morale imeti odrede predvojaške vzgoje z zastavami. Mladina je v vseh mestih in vaseh krasila trge in ulice, priredila prvo-majsko parado in na predvečer 1. maja poskrbela za kurjenje kresov.¹²⁹

Leta 1959 se je predmetnik predvojaške vzgoje spremenil.¹³⁰ Za dopolnitev kabineta so pri podjetju Slavko Rodić iz Bugojna naročili komplet šolskih ročnih defenzivnih bomb, komplet šolskih pehotnih min, komplet šolskih protitankovskih min, komplet šolskih protimagnetnih tankovskih min, šolsko pehotno mino, naboj in detonatorje.¹³¹

Prometna vzgoja

Konec petdesetih let je začel naraščati promet osebnih avtomobilov in mopedov, posledično je naraščalo število prometnih nesreč, zato so pri promet-

ni policiji začeli s prometno preventivno dejavnostjo. Leta 1958 je Odbor za vzgojo in varnost v cestnem prometu nadomestil ukinjen Referat za varnost in vzgojo v cestnem prometu.¹³² Iz dopisa OLO Koper razberemo, da je bilo v okraju Koper od januarja do oktobra 1958 kar 394 prometnih nesreč, 26 s smrtnim izidom, 148 z lažjimi in 171 s težjimi poškodbami. OLO Koper in Odsek za promet pri Tajništvu za notranje zadeve Koper sta za izboljšanje varnosti v prometu v šole uvedla prometno vzgojo. Poleg Tedna prometa so razpisali nagrade za najboljši spis in sliko na temo prometa.¹³³ Na učiteljsišču Koper so dajali velik pomen poučevanju prometnih predpisov, prometnih znakov in pravil v prometu.¹³⁴ Na učiteljsišču so dijaki v 5. letniku opravili vozniški izpit za voznike motornih koles. Teorijo prometnih predpisov in praktično vožnjo so poučevali prometni policisti. Prometna milica je učiteljsišču posodila motorno kolo za opravljanje prometnega izpita. Leta 1960 je učiteljsišče kupilo motor Colibri, za katerega je skrbel prof. Marjan Malc, ki je poučeval tehnični pouk.¹³⁵

Bodoči učitelji so varnost v prometu poučevali na vadniški šoli. V prvem razredu so učence podučili o prometnih predpisih in se sprehodili po Kopru, kjer so opazovali promet in prometne predpise. V drugem razredu so varnosti v prometu namenili dva tedna pouka, po učni poti skozi Koper so si ogledali in spoznavali prometne znake. V tretjem in četrtem razredu so učno pot ponovili in si ogledali film o varnosti v prometu, v Pionirskem domu so nekateri učenci obiskovali prometni krožek.¹³⁶

Uporaba avdiovizualne opreme

S širjenjem elektrifikacije se je po drugi svetovni vojni krepila uporaba avdiovizualnih sredstev. Leta 1950 so na učiteljsišču dobili prvi radio, s katerim so lahko spremljali poučne glasbene oddaje, ki jih je za srednje šole od marca 1950 pripravljalo podjetje Radiofonija. Po uvodni razlagi, ki je trajala približno 10 minut, je sledil 40-minutni glasbeni program.¹³⁷ Sredi petdesetih let so dobili ozkotračni kinoprojektor, namenjen poučnim filmom. Filme za predvajanje so si izposojali na Zavodu za šolski in poučni film.¹³⁸ Okrajni odbor ljudske tehnike je pripravil tečaj za rokovanje z ozkotračnim kinaprojektorjem, ki sta se ga udeležila dva zaposlena z učiteljsišča Koper. Po končanem tečaju sta opravljala izpit pri posebni komisiji Državnega sekretariata za notranje zadeve

¹²⁴ SI PAK KP/0783, t. e. 30, dopis 27. 9. 1955.

¹²⁵ SI PAK KP/0783, t. e. 31, dopis 23. 2. 1956.

¹²⁶ SI PAK KP/0783, t. e. 31, dopis 30. 1. 1957.

¹²⁷ SI PAK KP/0783, t. e. 31, dopis 30. 1. 1957.

¹²⁸ SI PAK KP/0783, t. e. 32, dopis 6. 5. 1960.

¹²⁹ SI PAK KP/0783, t. e. 31, dopis 8. 8. 1957.

¹³⁰ SI PAK KP/0783, t. e. 30, dopis 7. 7. 1959.

¹³¹ SI PAK KP/0783, t. e. 32, dopis 5. 12. 1959.

¹³² <https://www.avp-rs.si/preventiva/pogled-v-preteklost/> (19. 9. 2021).

¹³³ SI PAK KP/0783, t. e. 32, dopis 3. 3. 1958.

¹³⁴ SI PAK KP/0783, t. e. 31, dopis 15. 1. 1957.

¹³⁵ Prav tam.

¹³⁶ SI PAK KP/0783, t. e. 31, dopis 15. 1. 1957, K 14/57.

¹³⁷ SI PAK KP/0783, t. e. 29, dopis 13/50.

¹³⁸ SI PAK KP/0783, t. e. 31, dopis 16. 9. 1957.

Episkop (SI PAK KP/0783, t. e. 32, dopis 31. 3. 1958).

LRS.¹³⁹ Naročili so tudi diaprojektor in episkop ter diafilme in magnetofon.

Z diaprojektorjem, diafilmi in episkopom so opremili tudi vadniško šolo, kjer so dijaki na hospitacijah in učnih nastopih spoznavali avdiovizualno opremo.¹⁴⁰ Učiteljsiše je leta 1956 Radio Koper zaprosilo za glasbene posnetke, ki bi jih na magnetofonu uporabljali pri pouku glasbe.¹⁴¹ Profesor slovenščine Jože Hočevar je tako opisal uporabo magnetofona med poukom: »Hm, smo pa seveda iskali te novitete, naš inšpektor je bil prof. Mikolič Stane, on je bil silno vesel, ko smo kaj novega odkrili in jaz sem v Kopru imel to srečo, so imeli tudi magnetofon, ki je bil še na žico, ne na trak, tisti prav prastari, oni so to za glasbo uporabljali, sem jih pa prosil, če ga meni posodijo in so mi z radija v zbornici posneli Staneta Severja, ki je recitiral Kettejevega Pijanca ali Prešernovo Zdravljico, to so bile zlate rezerve. Ne vem, kako smo to tehnično naredili, mi je pomagal tudi profesor Malc ali kdo drug, da sem imel na enem traku vsa ta slovenska besedila, da so drugo izbrisali. Samo potem sem si moral pisat seznam, kako po vrsti so, da bom našel tisto pravo recitacijo.«¹⁴²

Iz inventarnega popisa leta 1962 je razvidno, da je

zbirka avdiovizualne opreme učiteljsiše obsegala radijski aparat Kosmaj, diaprojektor, episkop, optično mizo, magnetofon, diktafon, 16 gramofonskih plošč in električni gramofon.¹⁴³

Za zaključek

Učitelji, ki so se izobraževali na učiteljsiših, nastalih kot srednje šole pod Avstrijo s tretjim osnovnošolskim zakonom leta 1868, so na ljudskih šolah poučevali prirodopis, ki je obsegal znanja iz biologije, somatologije, kemije, fizikalnih pojavov in mineralogije. Zato so tudi po drugi svetovni vojni na štiriletnih ter kasneje petletnih učiteljsiših poučevali predmete, kot so biologija, fizika in kemija. Učiteljsiše so imela bogate zbirke predvsem naravoslovnih učil. Za slovensko učiteljsiše, ki je bilo leta 1947 ustanovljeno najprej v Portorožu in leta 1953 preseljeno v Koper, je značilno, da ni imelo tradicije ter ustrezne opreme in učil. Iz dopisov od ustanovitve leta 1947 pa do leta 1968, ko je maturirala zadnja generacija učiteljsišnikov, lahko sledimo opremljanju šole z učili. Prevladovala so naravoslovna učila, ki so pri pouku fizike in kemije omogočala izvajanje eksperimentov, ter učila za biologijo, kot so skelet in deli človeškega telesa, plakati bolezni, živali in škodljivcev ter zbirka na-

¹³⁹ SI PAK KP/0783, t. e. 31, dopis 3. 10. 1957.

¹⁴⁰ SI PAK KP/0783, t. e. 31, dopis 2. 2. 1957.

¹⁴¹ SI PAK KP/0783, t. e. 30, dopis 19. 11. 1956.

¹⁴² SI PAK KP/0783/001 Zvočni zapisi, Hočevar, Jože, 17. 7. 2016, Intervju o poučevanju na Učiteljsižu Koper.

¹⁴³ SI PAK KP/0783, t. e. 34, popis inventarja 15. 1. 1962.

gačenih živali, predvsem ptic. Med družboslovnimi učili so prevladovali predvsem zemljevidi in glasbeni instrumenti. V sklopu predmeta predvojaške vzgoje je učiteljske leta 1954 dobilo kabinet z učnimi primeri strelnega orožja ter kasneje različnimi vrstami min. Učiteljske je naročalo avdiovizualno opremo, ki do konca šestdesetih let še ni doživela večjega razcveta. Konec petdesetih let so veliko pozornost namenili varnosti v cestnem prometu, učitelji so v zadnjem letniku opravljali vozniški izpit za motorno kolo. Z uvedbo enotne osnovne šole se je izrisalo spremenjeno izobraževanje osnovnošolskih učiteljev. V začetku šestdesetih let so se pri pouku naravoslovnih predmetov srečevali s pomanjkanjem ustrezno izobraženih profesorjev, posledično so opravljali vse manj eksperimentov in nabavljali vse manj naravoslovnih učil. Z ukinitvijo učiteljskih so se učitelji, ki so poučevali na predmetni stopnji, izobraževali na pedagoški akademiji, kasnejši pedagoški fakulteti.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

- SI PAK – Pokrajinski arhiv Koper
 KP/0023 – Istrski okrajni ljudski odbor Koper, 1945–1947.
 KP/0100 – Učiteljske Koper, 1870–1926.
 KP/0344 – Zbirka fotografij in razglednic, 1800–1999.
 KP/0355 – Zbirka dokumentov o šolstvu, 1791–1946.
 KP/0618 – Osnovna šola Gorjansko, 1920–1967.
 KP/0783 – Učiteljske Portorož – Koper, 1946–1968.
 KP/0794 – Osnovna šola Povir, 1874–1991.

TISKANI VIRI

- Uradni list FLRJ, št. 28 – 179/1946, Zakon o vojaški obveznosti državljanov FLRJ.
 Uradni list FLRJ, št. 53/1953, Uredba o organizaciji predvojaške vzgoje.

USTNI VIRI

- Pogovor z Dušo Gajšek Felle v Ljubljani, 14. 3. 2003.
 SI PAK KP/0783/001, Zvočni zapisi:
 Intervju z Jožetom Hočevarjem (r. 13. 9. 1928, stanujoč v Portorožu), Koper, 14. 7. 2016.
 Intervju z Darijem Dujmovičem (r. 1941, stanujoč v Ankaranu), 22. 7. 2021.
 Intervju z Jolando Fičur (r. 1936, stanujoča v Kopru), 12. 8. 2021.

LITERATURA

- Bajc, Gorazd: Obnova tržaških slovenskih šol po drugi svetovni vojni in politična emigracija iz Slovenije. *Šolska kronika* 13, 2004, št. 2, str. 330–344.
 Blažič, Marjan in Ivanuš-Grmek, Milena in Kramar, Martin in Tancar, Mladen: *Didaktika*. Novo mesto: Visokošolsko središče, Inštitut za raziskovalno in razvojno delo, 2003.
 Bonin, Zdenka in Rogoznica, Deborah: *Koprski rodbina Grisoni*. Koper: Pokrajinski arhiv Koper, 2016.
 Cencič, Majda: Slovensko moško učiteljske v Gorici. Učiteljice v šolskih klopih (ur. Vlasta Tul). Nova Gorica: pokrajinski arhiv Nova Gorica, 2005, str. 55–74.
 Cencič, Majda: *Šola za znanje učiteljev*. Koper: Založba Annales, 2004.
 Dimnik, Jakob: Teme in teze. *Pedagoški letopis*. Ljubljana: Slovenska šolska matica, 1907, str. 178–179.
 Gabrič, Aleš: Oživljanje kulturne dejavnosti na primorskem v očeh slovenske kulturne politike. *Primorska srečanja* 15, 1990, št. 104/105, str. 139–144.
 Gabrič, Aleš: *Šolska reforma 1953–1963*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006.
 Gabrič, Aleš: Šolstvo na Slovenskem v letih 1945–1951. *Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete* 24, 1991, str. 67–92.
 Gombač, Metka: Slovensko šolstvo v coni A Julijske krajine 1945/46. *Šolska kronika* 14, 2006, št. 1, str. 182–190.
 Hasl, Miran: *Moje zgodbe*. Koper: Libris, 2013.
 Hočevar, Ciril: Pripravljanje in uporaba učil pri pouku. *Kongres pedagoških delavcev LRS na Bledu, II. del*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1950, str. 186–198.
 Hojan, Tatjana: Narodna šola (1871–1924), društvo v podporo slovenskemu šolstvu. *Šolska kronika* 21, 2012, št. 1–2, str. 53–68.
 Horvat, Mile: Tehnični pripomočki pri sodobnem pouku. *Kongres pedagoških delavcev LRS na Bledu, II. del*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1950, str. 161–186.
 Jakovljevič, Božo: Učiteljska škola u Kopru i školovanje hrvatskih učitelja. *Annales* 6, 1996, št. 8, str. 213–224.
 Južnič, Stanislav: Pouk fizike v Kopru v luči srednjeevropskih sodobnikov. *L'insegnamento della fisica nell'ottocento a Capodistria*. Koper: Ginnasio Gian Rinaldo Carli, 2008, str. 143–187.
 Krmac, Dean: L'imperial regio Ginnasio Giustinopolitano (1814–1918). Breve profilo storico. *L'insegnamento della fisica nell'ottocento a Capodistria*. Koper: Ginnasio Gian Rinaldo Carli, 2008, str. 27–68.
 Kunst, Viljem in Kunst, Zlata: *Elektro-pionir: navodila za 64 poskusov s področja elektrike*. Ljubljana: Mladinska knjiga in drugi, 1962.

Kvaternik, Franc: Fizika na strokovnih šolah. *Kongres pedagoških delavcev LRS na Bledu, II. del*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1950, str. 231–244.

Lavrenčič-Pahor, Minka: *Primorski učitelji 1914–1941. Prispevek k proučevanju zgodovine slovenskega šolstva na Primorskem*. Trst: Narodna in študijska knjižnica, odsek za zgodovino, 1994.

Nučič, Črtomir: Pouk kemije v strokovnih šolah. *Kongres pedagoških delavcev LRS na Bledu, II. del*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1950, str. 195–214.

Protner, Edvard in Medveš, Zdenko in Batinič, Štefka in Miovska Spaseva, Suzana in Spasenović, Vera in Šušnjara, Snježana in Zorič, Vučina in Vujisić Živković, Nataša: Primerjava razvoja izobraževanja učiteljev v državah nekdanje Jugoslavije. *Šolska kronika* 21, 2012, št. 1–2, str. 82–98.

Protner, Edvard: *Pedagogika in izobraževanje učiteljev: 1919–1941*. Nova Gorica: Založba Educa, 2000.

Rogoznica, Deborah: Otroštvo v razmerah vojne uprave. Skrb za otroke v con B Svobodnega tržaškega ozemlja s posebnim poudarkom na koprski okraj. *Zgodovina otroštva* (ur. Aida Škoro Babič). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012, str. 622–679.

Sabaz, Loredana: Il Gabinetto di fisica dell'I.R. Ginnasio Superiore di Capodistria. *L'insegnamento della fisica nell'ottocento a Capodistria*. Koper: Ginnasio Gian Rinaldo Carli, 2008, str. 203–211.

Sklepi I. kongresa pedagoških delavcev, ki je bil na Bledu od 16. do 20. oktobra 1950. *Kongres pedagoških delavcev LRS na Bledu, II. del*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1950.

Šavli, Andrej: *Vrsta skozi čas*. Koper: Pokrajinski arhiv Koper, 2017.

Šilih, Gustav: Značilnosti in pogoji kvalitetnega pouka. *Kongres pedagoških delavcev LRS na Bledu, I. del*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1950, str. 45–75.

Šuštar, Branko: Zgodovinski razvoj poučevanja s slikami. *Šolska kronika* 22, 2013, št. 3, str. 425–446.

Tul, Vlasta: Povojno izobraževanje primorskih partizanskih učiteljev. *Čas, ki živi: zbornik referatov s strokovnega posveta ob 60-letnici začetkov partizanskega šolstva na Primorskem* (ur. Vlasta Beltram). Ajdovščina: Skupnost partizanskih učiteljev Primorske, 2003, str. 26–45.

SPLETNE STRANI

<https://www.avp-rs.si/preventiva/pogled-v-preteklost/>

S U M M A R Y

On the use of teaching aids at the College of Education Portorož–Koper (1947–1968)

In the past and still today, teaching aids have played an important role in providing future teachers with quality education. Their use in schools was affected by different historical contexts of education, school regulations as well as the development of industry, science, and didactics. As can be gathered from its well-equipped cabinet, the Imperial-Royal College of Education for Men in Koper (1875–1909) devoted much attention to teaching aids, especially in physics instruction. Primary school teachers that pursued their education at Austrian colleges, established as secondary schools under the third Primary Education Act of 1868, instructed natural science comprising the knowledge of biology, somatology, chemistry, physical phenomena, and mineralogy. Therefore, similar subjects were also taught at four-year and later five-year colleges of education after the Second World War.

The Slovenian college of education, first established in 1947 in Portorož and then moved to Koper in 1953, did not have a continued tradition, and it faced a chronic lack of teaching aids and appropriate equipment. In the records kept from its establishment in 1947 until 1968, when the last generation of students graduated, it is possible to follow the process of furnishing the school with teaching aids. Apart from the collection for physics, chemistry, geography, history, biology, and music, in 1954 the college also obtained a cabinet with teaching aids for pre-military education. The predominantly natural science teaching aids were used in physics and chemistry instruction to facilitate the implementation of experiments, followed by biology teaching aids, such as the skeleton and parts of the human body, posters of diseases, animals, pests, and a collection of taxidermy animals, especially birds. The most common teaching aids in social sciences were maps and music instruments. As part of pre-military education introduced in 1954, the college of education also obtained a cabinet with specimens of firing arms and later various kinds of grenades. The development of teaching aids kept the pace with technological advances. After the Second World War, the use of a variety of media, such as tape recorder, radio, episcope, and slide projector, spread with electrification. The college of education procured audio-visual equipment, which did not experience a major boom until the end of the 1960s. At the end of the 1950s, much attention was paid to teaching road safety, and the last year students did a motorcycle driver's license. The intro-

duction of uniform primary education brought about changes in the education of primary school teachers. In the early 1960s, natural science instruction was marred by the lack of qualified teachers; as a result, increasingly less experiments were performed, and increasingly less natural science and other teaching

aids were purchased. After colleges of education were abolished, teachers that taught the higher level of primary education pursued their education at the teaching academy, later to become the faculty of education.

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)
UDK 94(497.4)